אבל מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה הנשואה באיסור לְיִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ חַיָּיב לְפַדּוֹתָהּ אם נשבית, מפני שֶׁאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהּ את תנאי הכתובה של אשת ישראל 'וְאוֹתְבִינָךְ לִי לְאָנוּתוֹ' – ואשיב אותך להיות אשתי, שהרי היא אסורה עליו ואינו יכול לקיים תנאי זה, ומלכתחילה לא נתחייב בפדיונה. ואף על פי שאשה זו מקבלת את דמי הכתובה ואת תנאי הכתובה הניתנים לאשה ביציאתה.

הגמרא מביאה את דעת החולק: רָבָא אָמַר, אף באשת כהן, שהבעל חייב לפדותה למרות שהיא אסורה עליו, רק כָּל שֶׁאֵיפּוּר שֶׁבָּהּ הוא הַנּוֹרֵם לָהּ שתאסר על בעלה חַיָּיב לְפַדּוֹתָהּ, אך אם אִיפּוּר של דָּבָר אַחֵר גּוֹרֵם לָהּ שתאסר עליו, אף אם לא היתה שבויה, אֵינוֹ חַיָּיב לְפַדּוֹתָהּ, ולכן אלמנה הנשואה לכהן גדול ונשבית, כיון שאף ללא השבי היא אסורה עליו, אינו חייב לפדותה.

מבררת הגמרא האם נידון זה תלוי במחלוקת תנאים. שואלת הגמרא: לֵימָא כְּתַנָּאֵי – שמא נאמר שנחלקו תנאים במחלוקת זו, שהרי שנינו בברייתא, הַמַּפְקִיר אֶת אִשְׁתּוֹ – האוסר על עצמו בנדר את הנאת תשמישה של אשתו, והרי הוא חייב לגרשה, וְקודם שגירשה, נִשְׁבֵּית, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אף שצריך לגרשה מפני נדרו, מכל מקום פּוֹרֵעַ קודם לכן, ואחר כך מגרשה וְנוֹתֵן לָהּ כְּתוּבָּתָהּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מגרשה ונוֹתֵן לָהּ כְּתוּבָּתָהּ, וְאֵינוֹ פּוֹרֵעַ. אָמַר רַבִּי נָתָן, שָׁאַלְתִּי אֶת סוּמְכוֹס, האם כְּשֶׁאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ נוֹתֵן לָהּ כְּתוּבָּתָהּ וְאֵינוֹ פּוֹרֵעַ, משום דְּאִי אָמְרַתְּ שאף בִּנְשֶׁבֵּית וְלִבְסוֹף חֲזִירָהּ אינו חייב לפדותה, אם כן אֲתֵי לְאַעֲרוּמֵי – יבוא הבעל להערים ולהדיר את אשתו הנאה בעודה בשבי, כדי להיפטר מחיוב פדיונה.

מבררת הגמרא: מַאי לָאו בְּמַדִּיר אֶשֶׁת כֹּהֵן קָמִיפַּלְגִי – האם לא נחלקו דווקא בכהן שהדיר את אשתו, שכיון שבתנאי כתובתה מתחייב לפדותה אף שאינו יכול לקיימה לאשה, חייב לפדותה אף כשהדירה הנאה ועליו לגרשה. אבל באשת ישראל לדברי הכל אינו חייב לפדותה כשהיא מודרת ממנו הנאה, כיון שהתחייב בכתובתה להשיבה להיות אשתו, ואינו יכול לקיים זאת, שהרי עליו לגרשה. וְאם כן, אַבַּיֵי הוא דְּאָמַר כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שהכהן חייב לפדות את אשתו גם כשמחמת איסור אחר אינו יכול לקיימה, כגון אלמנה לכהן גדול, או מודרת ממנו הנאה, וְאילו רָבָא הוא דְּאָמַר כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שאין על הכהן חובה לפדות את אשתו כאשר היא אסורה עליו מחמת עוד איסור, מלבד האיסור שהשביה עצמה גורמת לה.

דוחה הגמרא: לֹא – אין מחלוקתם דווקא באשת כהן, אלא אף באשת ישראל שהדירה בעלה, שהתחייבותו היא להשיבה אליו לאשה, ומכל מקום יש אופן שבו יתכן שחייב לפדותה אף שאינו יכול להחזירה לו לאשה, דְּהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּגוֹן שֶׁנָּדְרָה אִיהִי [–האשה], שתאסר עליה הנאת בעלה, וְקַיֵּים לָהּ הוּא – הבעל קיים את נדרה. וזה טעם מחלוקתם, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר, הוּא נחשב כמי שְׁנָתַן אֶצְבַּע בֵּין שִׁנֶּיהָ לינשך על ידה, כלומר, שהוא גרם שיצטרך לגרשה ולא יוכל לחזור ולקיימה לאשה, על ידי שלא הפר לה, ולפיכך מוטלת עליו החובה לפדותה אף שלא יוכל לקיים את התנאי ולהחזירה אליו, כיון שהוא גרם לתנאי שיתבטל, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר, הֵיא זאת שְׁנָתְנָה אֶצְבַּע בֵּין שִׁנֶּיהָ ונשכתה, שבכך שנדרה היא גרמה לעצמה שיתבטל התנאי שבכתובתה, ואינו חייב לפדותה.

מקשה הגמרא: אִי סברתו של רבי יהושע שהֵיא נָתְנָה אֶצְבַּע בֵּין שִׁנֶּיהָ, ולכן בעלה פטור מפדייתה, אם כן כְּתוּבָּה מַאי עֲבִידְתָּהּ – מה עניינה של כתובה לכאן, כלומר, מדוע אמר רבי יהושע שנותן לה כתובתה, הלא כיון שהיא גרמה לגירושין אין לה כתובה. וְתוּ – עוד קשה, שבהמשך הברייתא שנינו, אָמַר רַבִּי נָתָן, שָׁאַלְתִּי אֶת סוּמְכוֹס, האם כְּשֶׁאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ נוֹתֵן לָהּ כְּתוּבָּתָהּ וְאֵינוֹ פּוֹרֵעַ, הַיינו רק כְּשֶׁהִדִּירָהּ וּלְבַסּוֹף נִשְׁבֵּית, אוֹ אף בְּנִשְׁבֵּית וּלְבַסּוֹף חֲזִירָהּ, ואין חוששים שהערים להדירה כדי להיפטר מפדייתה, וְאָמַר סומכוס לֹא שָׁמַעְתִּי. וְקשה, אִי מדובר דְּנָדְרָה אִיהִי, מַה לִּי הַדִּירָהּ וּלְבַסּוֹף נִשְׁבֵּית מַה לִּי נִשְׁבֵּית וּלְבַסּוֹף חֲזִירָהּ, והרי היא זו שנדרה, ואין כאן הערמה מצד הבעל.

מחמת קושיות אלו דוחה הגמרא תירוץ זה ושבה להסבר הקודם. מתרצת הגמרא: אֶלָּא לְעוֹלָם מדובר דְּאַדְּרָהּ אִיהוּ – שהבעל הדירה, וְאף על פי כן אין הכרח שנחלקו במחלוקתם של אביי ורבא, אלא אַבַּיֵי מָתְרֵץ לְמַעְמִיהּ, וְרָבָא מָתְרֵץ לְמַעְמִיהּ – כל אחד מעמיד את מחלוקתם באופן שכולם סוברים כשיטתו. אַבַּיֵי מָתְרֵץ לְמַעְמִיהּ, שלגבי אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי – הכל סוברים דְּחַיָּיב לְפַדּוֹתָהּ, אף שהיא אסורה עליו, מפני שאין בלשון תנאו שיקיימנה לאשה אלא שיחזירנה למדינתה, ותנאי זה היה יכול להתקיים גם כשנשאה, וגם עתה אחרי שנשבית, ועליו לקיימו. ולגבי מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּאֵינוֹ חַיָּיב לְפַדּוֹתָהּ, מפני שלשון תנאו הוא שיפדנה ויחזירנה להיות לו לאשה, ואילו אשה זו היתה אסורה עליו גם כשנשאה וגם עתה, ולכן הוא פטור מלפדותה. וּבמַדִּיר אֶשֶׁת כֹּהֵן, נַמִי כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי – גם כן הכל סוברים דְּחַיָּיב לְפַדּוֹתָהּ, דְּהַיְינוּ – שהרי דינה דומה לְאַלְמָנָה [לְכֹהֵן גָּדוֹל], דכיון שכהן מתחייב רק להשיבה למדינתה, הרי זה תנאי שיכול להתקיים גם לאחר שהדירה. כִּי פְּלִיגִי – ובדבר זה נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, בְּמַדִּיר אֶשֶׁת יִשְׂרָאֵל, שלשון תנאי כתובתה הוא שיחזירנה להיות לו לאשה, ואחר שהדירה אינו יכול לקיים תנאי זה, וטעם מחלוקתם, דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָזִיל בָּתַר מַעֲקָרָא – הולך בדין זה אחר התחלת התנאי, והיינו בשעת הנישואין, וכיון שבאותה שעה היתה מותרת לו והיה יכול לקיים תנאי זה, התחייב בו לעולם, ואף שעתה מחמת הנדר אינו יכול לקיימה לאשה. וְאילו רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָזִיל בָּתַר בַּסּוֹף – אחר שעת קיום התנאי, וכיון שעכשיו היא מודרת ממנו ועליו לגרשה, פטור מלפדותה.

וְרָבָא מָתְרֵץ לְמַעְמִיהּ, בין אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל ובין מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּאֵינוֹ חַיָּיב לְפַדּוֹתָהּ, כיון שאף כהן אינו חייב לפדות אשה האסורה עליו באיסור שאינו מחמת השביה, וכמו שישראל פטור מפדיית אשה האסורה עליו, כִּי פְּלִיגִי – ומחלוקתם היא בְּמַדִּיר את אשתו, בֵּין אֶשֶׁת כֹּהֵן וּבֵין אֶשֶׁת יִשְׂרָאֵל, וטעם מחלוקתם, דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָזִיל בָּתַר מַעֲקָרָא, והיינו אחר שעת הנישואין, וכיון שבאותו זמן לא היתה מודרת והיתה מותרת לבעלה, אף עתה שהיא מודרת חייב לפדותה, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָזִיל בָּתַר בַּסּוֹף, כשבא לקיים את התנאי, וכיון שעתה היא אסורה על בעלה, ואיסור זה אינו מחמת השבי אלא מחמת הנדר, אפילו אם בעלה כהן, שתנאו הוא רק להחזירה למדינתה, פטור מפדייתה, כיון שאיסורה עליו אינו מחמת השבי.

* * *

שנינו במשנה: 'נִשְׁבֵּית, חַיָּיב לְפַדּוֹתָהּ' וְכוּ'. הגמרא מבררת את הדין באופן שמת הבעל קודם שהספיק לפדותה: תָּנוּ רַבָּנָן, נִשְׁבֵּית בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלָהּ קודם שהספיק לפדותה, הדין הוא, שאם הֶחְזִיר בָּהּ בַּעְלָהּ – נודע לו שנשבית קודם שמת, היוֹרְשִׁין של הבעל חַיָּבִין לְפַדּוֹתָהּ, שכבר נתחייב אביהם בפדיונה, ונשתעבדו כל נכסיו לכך. אך אם לֹא הֶחְזִיר בָּהּ בַּעְלָהּ בחייו, אֵין יוֹרְשִׁין חַיָּבִין לְפַדּוֹתָהּ.

מביאה הגמרא מעשה בנוגע לדין זה: לֵוִי סָבַר לְמֵיעֲבַד עוּבְדָּא כִּי הָא מַתְנִיתָא – לוי חשב לפסוק הלכה למעשה כברייתא זו, ולחייב את היורשים בפדיית האשה, כשנודע לבעל בחייו שהיא שבויה. אָמַר לֵיהּ רַב לְלוי, חָכֵי אָמַר חֲכִיבִי – דודי רבי חייא, לֵית הִלְכְתָא

המשך בעמוד עה

כִּי הָא מַתְנִיתָא – אין הלכה כברייתא זו, אֶלָּא כִּי הָא דְּתַנְיָא – כמו ששנינו בברייתא אחרת, נִשְׂבֵּית לְאַחַר מִיתַּת בַּעְלָהּ, אֵין הַיְתוֹמִין חַיָּבִין לְפַרְנְסָהּ, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִילּוּ נִשְׂבֵּית בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ וידע בכך, וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלָהּ, אֵין הַיְתוֹמִין חַיָּבִין לְפַרְנְסָהּ, שֶׁכֵּיוָן שמת אֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהּ – אין יכול להתקיים התנאי 'וְאוֹתְכִינְךָ לְאִינְתוּ' – אשיבך להיות אשתי, וכיון שחיוב הפדיה תלוי בקיום תנאי זה, לאחר מיתתו שאינו יכול לקיים את התנאי אין כלל חיוב פדיון, ואף אם הכיר בה אין היורשים חייבים בפדייתה.

הגמרא מבררת מה שיעור הממון שעל הבעל להוציא כדי לפדות את אשתו, וכן כמה פעמים עליו לפדותה: תָּנוּ רַבָּנָן, נִשְׁבֵּית וְהָיוּ מְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ אפילו עַד עֲשָׂרָה בְּדָמָיהּ – עד עשרה פעמים של שוויה האמיתי, פַּעַם רִאשׁוֹנָה פּוֹדָהּ – חייב לפדותה, מִכָּאן וְאֵילָךְ, אם רָצָה פּוֹדֶה, ואפילו ביותר משוויה, רָצָה, אֵינוֹ פּוֹדֶה כלל, אפילו בכדי דמיה, משום שרק פדיון אחד תיקנו לה חכמים ולא יותר מכך. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל חולק ואוֹמֵר,

אֵין פּוֹדִין אֶת הַשְּׁבוּיִין יוֹתֵר עַל כְּדֵי דְּמֵיהֶם – אסור לפדותם יותר משוויים האמיתי להמכר בעבדים, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם, שאם יתרגלו השבאים לקבל ממון רב, יתאמצו לשבות יהודים נוספים, ולכן אף בפעם הראשונה לא ישלם הבעל על אשתו יותר מכדי דמיה.

הגמרא מקשה על דברי רבן שמעון בן גמליאל: משמע מדברי רבן שמעון בן גמליאל שרק ביותר מכדי דמיה אין בעלה פודה אותה, הָא – אבל בִּכְדֵי דְּמֵיהֶן, פּוֹדִין – חייב הבעל לפדותה, אַף עַל גַּב דְּפַרְקוֹנָהּ – דמי פדיונה מרובים יוֹתֵר עַל כְּתוּבָּתָהּ – מנה או מאתים שהתחייב לה בכתובה. וּרְמִינְהִי – וקשה על כך ממה ששנינו בברייתא אחרת בדברי רבן שמעון בן גמליאל, נִשְׁבֵּית אשתו, וְהִיוּ מְבַקְּשִׁין מָמוֹנוֹ עַד עֶשְׂרָה פעמים כִּדְמֵי כְּתוּבָּתָהּ, פַּעַם רִאשׁוֹנָה פּוֹדֶהָ, מָאתַיִם וְאֵילָךְ, אם רָצָה פּוֹדֶהָ, ואם רָצָה אֵינוֹ פּוֹדֶהָ, שרק פדיון אחד תיקנו לה חכמים. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אִם הָיָה פַּרְקוֹנָהּ [–פדיונה] כְּנֶגֶד כְּתוּבָּתָהּ פּוֹדֶהָ, אִם לָאו, אלא היה יותר מדמי כתובתה, אֵינוֹ פּוֹדֶהָ, משום שסברא היא, שלא יהיה טפל חמור מן העיקר, ולא יתכן שחיוב פדיונה שהוא תנאי כתובה, יהיה חשוב מן הכתובה עצמה.

מתרצת הגמרא: שתי הברייתות נכונות ואין סתירה ביניהם, כיון שֶׁרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, תְּרֵי קוּלֵי אִית לֵיהּ – שתי קולות יש לו בנידון זה, האחת, שאין הבעל חייב לפדותה ביותר מדמי שויה, כמבואר בברייתא הראשונה, וקולא נוספת, שאף בדמי שויה אינו פודה אותה ביותר מדמי כתובתה.

* * *

שנינו במשנה: 'לְקָחָתָהּ אשתו, חַיָּיב לְרַפּאוֹתָהּ' – לשלם דמי רפואתה. ואם אמר הרי גיטה וכתובתה ותרפא את עצמה, רשאי, כיון שחיוב דמי הרפואה הוא כחיוב מזונות, ואין אדם חייב לזון את גרושתו. הגמרא מביאה ברייתא בענין הוצאות רפואת האשה לאחר מיתת הבעל: תָּנוּ רַבָּנָן, אַלְמָנָה נִיזוֹנֶת מִנְּכָסֵי יְתוֹמִין, כתנאי כתובתה, ואם חלתה וְצָרִיכָה רְפוּאָה, הֲרֵי הִיא כְּמָזוֹנוֹת, ששני הדברים נצרכים כדי לחיות, והיתומים חייבים בהם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, רְפוּאָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קִצְבָּה – שסכום הרפואה קצוב וידוע, אין היתומים חייבים בה, כיון שחיוב זה דומה לחיוב פדייתה מהשבי, שצריכים לתת ממון רב בבת אחת, והיתומים פטורים ממנו, ולכן נִתְרַפֵּאת מִכְּתוּבָּתָהּ – נוטלת את דמי הרפואה ממעות כתובתה, וכשתגבה את כתובתה יפחתו לה סך זה. ואילו רפואה שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה, אלא כל יום ויום היא זקוקה להם, הֲרֵי הִיא כְּמָזוֹנוֹת, שאף המזונות אין להם קצבה אלא ניתנים לה כל יום, והיתומים חייבים בהם.

דין נוסף בענין זה: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עָשׂוּ חכמים את דמי הַקָּזַת דָּם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּרְפוּאָה שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה, לפי שבארץ ישראל היו רגילים להקיז דם תדיר והרי זה כמזונות. אבל במקומות שאין מקיזים דם תדיר, אלא פעמיים או שלש בשנה, וידוע כמה ההוצאה הנצרכת לכך, הרי זו רפואה שיש לה קצבה, והיתומים פטורים ממנה.

הגמרא מביאה מעשה בענין רפואת האלמנה: קְרוֹבָיו – קרוביו דְּרַבִּי יוֹחָנָן, הָוָה לְהוּ אִיתַּת אַבָּא דַּהֲוַת צְרִיכָה רְפוּאָה כָּל יוֹמָא – היתה מוטלת עליהם אשת אביהם לזונה, והיתה צריכה כל יום הוצאות לרפואתה, וכיון שהיו אלו הוצאות שאין להם קצבה היו חייבים לשלמם לה, אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – באו לפני רבי יוחנן לברר את דינם, אָמַר לְהוּ רבי יוחנן עצה, אֵיזִילוּ קוֹצוּ לֵיהּ מֵידֵי לְרוֹפְאָא – לכו וקיצבו לרופא סכום מסוים שתמורתו יעסוק ברפואתה כל ימי חייה, ועל ידי זה תהיה קיצבה להוצאות רפואתה, ותיפטרו מלשלמם. לאחר שיעץ להם כן, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עֲשִׂינוּ עֲצְמֵינוּ כְּעוֹרְבֵי הַדַּיְינִין – בהוראה זו דאגתי לטובת קרובי משפחתי לפטור אותם מהוצאות רפואת אשת אביהם, ונהגתי כדרך אוהב בעל דין, שמגיע עמו לבית דין ומסדר טענותיו לדיין ועורך ומטה את דינו לזכות. מקשה הגמרא: מֵעִיקָּרָא – בתחילה, כשנתן להם עצה זו מַאי טָעֲמָא, וּלְבַסּוֹף כשנתחרט על כך מַאי טָעֲמָא.

מפרשת הגמרא: מֵעִיקָּרָא טָעָה, 'וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם' (ישעיה נח ז), ומשום כך עליו לדאוג לקרוביו ולהשיאם עצה טובה. וּלְבַסּוֹף טָעָה, אמנם סתם אדם ראוי לו לנהוג כן, אך אָדָם חָשׁוּב שֶׁאנִי – שונה הוא, כיון שבני אדם למדים ממנו, ויש לחשוש שיעשו כן אף לשאינם קרובים.

משנה

משנתינו ממשיכה לבאר כמה מתנאי הכתובה שתיקנו חכמים שחייב הבעל לאשתו, אף אם לא כתב לה כן בכתובתה: אם הבעל לֹא כָּתַב לָהּ לאשתו בכתובתה דבר זה שחייבוהו חכמים, שאם היא תמות לפניו והוא יירשנה, אזי בשעה שימות ויניח בנים מכמה נשים, בְּנֵי דִּכְרִין דְּיֶהֱווּ לֵיכִּי מִינַּאי – הבנים הזכרים שיוולדו לך ממני, אִינּוּן יְרִיתוּן כַּמָּה כְּתוּבָּתֵיךְ – הם יירשו את כסף כתובתך, וזהו המנה או המאתים שהתחייב לה, וכן הנכסים שהכניסה לו בנדוניה ונכתבו בכתובה, יָתֵר עַל חוּלְקְהוֹן דְּעִם אֲחוּהוֹן – נוסף על החלק בכל נכסי שאותו יירשו עם שאר אחיהם שיש לי מנשים אחרות, אף על פי כן חַיָּיב לקיים תנאי זה, ובניה יורשים את כתובתה, לפי שֶׁהוּא תְּנַאי בֵּית דִּין.

וכן אם לא כתב לה דבר זה, בְּנַן נוּקְבָן דְּיֶהֱווֹן לֵיכִּי מִינַּאי – הבנות הנקבות שיוולדו לך ממני, יֶהֱווֹן יָתְבָן בְּבֵיתִי וּמִיתַּזְּנָן מִנְּכָסַי – יהיו יושבות בביתי וניזונות מנכסיי, עַד דְּתִתְלַקְּחוּן לְגוּבְרִין – עד שינשאו לאנשים, חַיָּיב בכך, לפי שֶׁהוּא תְּנַאי בֵּית דִּין.

וכן אם לא כתב לה אַתְּ תֵּהֵא יָתְבָא בְּבֵיתִי וּמִיתַּזְּנָא מִנְּכָסַי – את תהיי יושבת בביתי וניזונת מנכסיי, כָּל יְמֵי מֵיעַר אַלְמְנוּתֵיךְ בְּבֵיתִי – כל ימי משך אלמנותך, חַיָּיב בכך, לפי שֶׁהוּא תְּנַאי בֵּית דִּין.

וְכָךְ הָיוּ אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם כּוֹתְבִין בכתובה, תנאי זה, שתגור האלמנה בביתו ותהא ניזונת מנכסיו, וכן אַנְשֵׁי הַגָּלִיל הָיוּ כּוֹתְבִין כְּאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם. ולא היו היורשים יכולים להיפטר מחיוב מזונות ומחיוב מגורי האשה, אלא אם כן היתה תובעת מעצמה את כתובתה. אבל אַנְשֵׁי יְהוּדָה הָיוּ כּוֹתְבִין בכתובה שתהא האשה ניזונת ודרה בביתו עַד שֶׁיִּרְצוּ הַיּוֹרְשִׁין לִיתֵּן לָךְ כְּתוּבָּתֵיךְ. לְפִיכָךְ, אִם רָצוּ הַיּוֹרְשִׁין, הרי הם נוֹתְנִין לָהּ את כְּתוּבָּתָהּ וּפוֹטְרִין אוֹתָהּ, ואינם חייבים יותר במזונותיה.

* * *

גמרא

הגמרא מבארת את הטעם שתיקנו תקנת כתובת בנין דכרין: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, מִפְּנֵי מָה הִתְקִינוּ חכמים שהבעל כותב לאשתו כְּתוּבַּת בְּנֵין דִּכְרִין, ומורישׁ לבניה את נדונייתה, אחר שמתה וירשה הבעל כדין תורה. כְּדֵי שֶׁיְּקַפְּדוּ [–ימהר] אָדָם וְיִכְתּוֹב לְבִתּוֹ נדוניה יפה כְּבָנָיו – כדרך שמורישׁ לבנו, ולא יחשוש שאחר שתמות יירשנה בעלה, וכשימות בעלה יירשו בניו מאשה אחרת נדוניה זו שנתן לה, אלא ידע שיירשו בניה את נדונייתה, ובן בתו חביב עליו כבנו.

מקשה הגמרא: וּמִי אִיכָּא מִידֵי – וכי יש דבר כזה, דְּרַחֲמָנָא אָמַר – שהתורה אמרה, בָּרֵא לְיִרּוּת, בָּרֵתָא לֹא תֵּירוּת – שבן יורש ובת אינה יורשת, שנאמר (במדבר כז ח) 'אִישׁ כִּי יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ', ומשמע שאם יש לו בן, אין בתו יורשת, וְאָתוּ רַבָּנַן וּמְתַקְּנֵי דְּתֵירוּת בְּרֵתָא – ובאו חכמים ותיקנו שיתן האב לבתו את ממונו שבניו היו ראויין לירש, שלא כרצון התורה.

מתרצת הגמרא: הָא נָמֵי דְּאוֹרַיְיתָא הוּא – אף דבר זה שהאב נותן לבתו נכסים כדי שירצו בני אדם לישא אותה, זו מצוה מן התורה, מדברי קבלה, דִּכְתִיב, (ירמיה כט ו) שאמר ירמיה לאנשי דורו 'קְחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים', ולכאורה קשה, בִּשְׁלָמָא לגבי הַבָּנִים, מובן ציווי הכתוב 'וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים', כיון שדבר זה בְּיָדֵיהּ קַיְימֵי – בידו של האב

המשך בעמוד רז

הוא, לבקש לבנו אשה, שהרי דרכו של איש לחזר אחר אשה. **אֶלָּא** מה שנאמר ״וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים״, קשה, **בְּנֹתֵיהּ, מֵי כַּיְימָן בִּידֵיהּ** – וכי בנותיו של האדם קיימות בידו שיוכל להשיאן לאנשים, והרי אין דרך אשה לחזר אחר איש. אלא **הָא קָא מַשְׁמַע לָן** – דבר זה השמיענו הפסוק, שיש מצוה על האב **דְּנַלְבְּשָׁהּ וְנֵיכַּפָּהּ וְנֵיתֵיב לָהּ מִידֵי** – שילביש את בתו ויכסנה ויתן לה נדוניה, **כִּי הֵיכִי דְּקָפְצֵי עָלָהּ וְאָתוּ נָסְבֵי לָהּ** – כדי שיקפצו עליה אנשים להינשא עמה מחמת כן, הרי שיש מצוה מדברי קבלה לתת נדוניה לבתו, ולכן הוסיפו חכמים ותיקנו כתובת בנין דכרין, כדי שיקצוב האדם לבתו ממון רב לנדונייתה.

מבררת הגמרא: **וְעַד כַּמָּה** מנכסיו צריך אדם ליתן לבתו בנדונייתה. **אַבַּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** – אמרו שניהם, **עַד לְעִשּׂוּר נְכָסֵי** – עד עשירית מנכסיו.

מקשה הגמרא: **וְאֵימָא** – שמא נאמר, כיון שהטעם שתיקנו חכמים כתובת בנין דיכרין, הוא כדי שהאב יכתוב נדוניה לבתו, אם כן, יש לנו לומר שרק את הנכסים **דְּאָב** – שהאשה הבניסה כנדוניה מאביה, **לְיֵרוּת** – יירשו בניה לאחר מות אביהם, אבל את הנכסים **דְּבַעַל**, והיינו שאר הכתובה, כגון מנה מאתים ותוספת שהבעל מתחייב לתת לה אם תמות או יגרשנה, נאמר **שלא לְיֵרוּת** – לא יירשו בניה את כתובתה, שהרי לא שייך בזה הטעם שיקפוץ אדם ויכתוב לבתו. ומדוע אמרו שבניה יורשים גם את כסף כתובתה שכתב לה בעלה. מתרצת הגמרא: **אִם כֵּן** – אם נאמר שלא יירשו את שאר הכתובה, **אָב נַמִּי מֵימְנַע וְלֹא כָּתַב** – האב גם כן ימנע ולא יכתוב לבתו נכסים כשמשיאה, מפני שאומר, כיון שהבעל מקפיד על נכסיו שלו מלהורישם לבני בתי, אף אני אמשוך ידי מלהרבות לו נדוניה.

מקשה הגמרא: **וְאֵימָא** – שמא נאמר, כיון שהטעם שתיקנו חכמים שיירשו הבנים את חיוב הכתובה של הבעל לאשתו, הוא כדי שהאב לא ימנע מלכתוב נדוניה לבתו, אם כן יש לנו לומר שרק **הֵיכָא** – באופן **דְּכָתַב אָב** נדוניה לבתו, **לְכְתוֹב בַּעַל** – יתחייב גם הבעל שיירשו בניה את המנה או מאתים שהוא מתחייב לה, אבל **הֵיכָא דְּלֹא כָּתַב אָב** נדוניה לבתו, **לֹא לְכְתוֹב בַּעַל**.

מתרצת הגמרא: **לֹא פְּלוּגְ רַבָּנָן** – לא רצו חכמים לחלק בתקנתם בין כתובה לכתובה, לפי שרוב הכתובות יש בהן נדוניה, ולכן בכל אופן תיקנו חכמים שיתחייב אף הבעל בכתובת בנין דיכרין, גם במקום שלא הכניסה אשתו נדוניה.

ממשיכה הגמרא ומקשה: אם הטעם שתיקנו כן חכמים הוא כדי שהאב יכתוב נדוניה לבתו, אם כן למה תיקנו זאת רק לבנים זכרים, ומדוע לא אמרו **שבת בֵּין הַבָּנִים נַמִּי תֵּירוּת** – אף אם לא היו בנים לאשתו זו אלא רק בת, ויש לו בנים מאשה אחרת, נאמר שתיטול הבת כתובת אמה, שאם לא כן ימנע האב מלתת נדוניה לבתו, מחשש שתמות ותשאיר בנות בלבד, ויעברו נכסיו לבני חתנו מאשה אחרת.

מתרצת הגמרא: תקנה זו, **כְּנֶגֶד חֲלָה שַׁוִּיהָ רַבָּנָן** – תקנוה חכמים ב״ירושה״, שהרי הוא כותב לה ״ירתון״, שזו לשון ירושה, ואין הבת יורשת בין הבנים.

ממשיכה הגמרא ומקשה: אף אם דין הכתובה הוא בירושה, מכל מקום, **בת בֵּין הַבָּנוֹת תֵּירוּת** – אם השאירה אשתו רק בת, ויש לו בנות נוספות מאשה אחרת, אך אין לו בנים כלל, שבאופן כזה בנותיו יורשות את כל נכסיו, מדוע לא נאמר שתיטול הבת את כתובת אמה ותירש את הנדוניה שנתן אבי אמה, יותר מחלקה בירושה שעם שאר אחיותיה מנשים אחרות.

מתרצת הגמרא: **לֹא פְּלוּגְ רַבָּנָן** – לא רצו חכמים לחלק בדין כתובת בנין דכרין לומר שבת בין הבנים לא תיטול ובת בין הבנות תיטול, אלא השוו מידותיהם ואמרו שאין כתובת בנין דכרין אלא בבנים ולא בבנות.

מקשה הגמרא: אם כן שהטעם שתיקנו חכמים כתובת בנין דיכרין, הוא כדי שיכתוב האב נדוניה לבתו, מדוע אמרו (לעיל נ:) שאין הבנים יורשים בכתובת בנין דכרין אלא מן הקרקע, **וְתֵינֶּבִי מְמַטַּלְטְלֵי** – והלא יש לנו לתקן שיגבו אף ממטלטלין, מאותו טעם, שיכתוב האב נדוניה לביתו. מתרצת הגמרא: **בִּכְתוּבָּה שַׁוִּיהָ רַבָּנָן** – חכמים עשו את תקנת כתובת בנין דכרין כדין כתובת אשה, שאין גובים אותה ממטלטלין של היתומים, אלא רק מן הקרקע שירשו מאביהם, כיון שאף כתובת בנין דכרין נגבית מכח שטר הכתובה.

מקשה הגמרא: אם כן שעשאוה חכמים ככתובה, והוא כשטר חוב, אם כן **תִּטְרוֹף מִמְּשַׁעְבְּדֵי** – יטלו בניה בכתובת בנין דכרין אף מנכסים משועבדים, ואילו להלן (נה.) נחלקו אמוראים האם גובים ממשועבדים, ומה טעמו של הסובר שאין גובים ממשועבדים.

מתרצת הגמרא: מאן דאמר שאין גובים ממשועבדים לומד כן מכך שלשון ״יְרִתּוּן״ **תְּנַן**, כלומר לדבריו כתובת בנין דכרין נכתבת בכתובה בלשון ״ירושה״, שהבנים יירשו ממון זה, ואין ירושה בנכסים משועבדים.

מוסיפה הגמרא ומקשה: מבואר להלן (צא.) ש׳כתובת בנין דכרין׳ נגבית רק באופן שהורישׁ האב לבניו ממון נוסף מלבד שווי כתובות אמותיהן, לפחות בשווי דינר, כדי שבדינר זה יתקיים דין ירושה דאורייתא, ובשאר הממון תתקיים תקנת חכמים שיורשים הבנים את כתובת אמן. ואם הטעם של כתובת בנין דיכרין הוא כדי שיקפוץ אדם ויכתוב לבתו, **וְאֵימָא** – מדוע לא נאמר שיטלו בניה כתובת בנין דכרין **אַף עַל גַּב דְּלֵיכָּא מוֹתַר דִּינָר** – אף כשאין דינר נוסף על שתי הכתובות, ומדוע אם אין דינר נוסף לא תיקנו חכמים כתובת בנין דיכרין. מתרצת הגמרא: **בְּמָקוֹם דְּקָא מִיעַקְּרָא נַחֲלָה דְּאוֹרַיְיתָא, לֹא תַּקִּינוּ רַבָּנָן** – חכמים לא תיקנו שיטלו בניה כתובת בנין דכרין במקום שמחמת כן תתבטל לגמרי הירושה דאורייתא, שהרי מדין תורה הבנים חולקין בירושה בשוה, ורק כשיש לפחות דינר נוסף על הכתובות, שבו יחלקו בשוה ותתקיים ירושה דאורייתא, תיקנו חכמים כתובת בנין דכרין.

* * *

הגמרא מביאה מעשה בענין נדוניה שכותב האב לבתו: **רַב פָּפָּא אִיעַסֵּק לֵיהּ לְבְרֵיהּ בֵּי אַבָּא סוּרָאָה** – רב פפא עסק בנישואי בנו לבתו של אבא סוראה, **אָזַיל** – הלך רב פפא לבית אבי הנערה **לְמִיכְתַּב לָהּ כְּתוּבָּתָהּ** – ששם יכתוב בנו כתובה לאשתו, ויכתוב לה אביה נדונייתה. **שָׁמַע יְהוּדָה בַּר מְרֵימַר** שרב פפא בא לאותו מקום, **נָפַק אָתָא אִיתְחֲזֵי לֵיהּ** – יצא יהודה בר מרימר לקראת רב פפא והתראה לפניו, מפני כבודו. **כִּי מָטוּ לְפִיתְחָא** – כשהגיעו שניהם לפתח ביתו של אבא סוראה, **הֲוָה קָא מְפַשַּׁר מִינֵּיהּ** – היה יהודה בר מרימר נפרד ממנו ונטל רשות מרב פפא לחזור לאחוריו. **אֲמַר לֵיהּ** רב פפא, **נֵיעוֹל מַר בַּהֲדַאי** – היכנס עמי לבית אבא סוראה.